

Çağımızda Sorun Haline Gelen İslâm Hukuku mu, İslâm Hukukunun Çağdaş Sorunları mı?

AHMET ÜNSAL ^a

Öz: İslam hukukunun bir değişim sorunu var mıdır? Çağa uyarlanmak kaynağı semavi olan bir hukuk sistemi için ne kadar mümkündür? Değişim kimin beğeni ve takdirine göre gerçekleşecektir? Değişimi bilfiil gerçekleştirmesi düşünölen kimselerin donanım düzeyleri için kriterler nelerdir? Bu ve benzeri düşönceler tartışma konusu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İslam hukuku, değişim, çağdaş sorunlar, çağımız.

What Does Become a Problem in Our Age: Islamic Law or Its Contemporary Issues?

Abstract: Point of discussion include, among others: Is there a problem of change for Islamic law? To what extent is it possible for a divine based system of law to be adapted to the current age? Whose demands and appreciation that such a change / adaptation will be based upon?

Keywords: Fiqh, Islamic law, change, contemporary issues, our age.

^a AYBÜ, İslami İlimler Fakölteři, Temel İslam Bilimleri Bölümü
ahunsal67@hotmail.com

“Günümüz İslâm Hukuku Uygulama Problemleri ve Çözüm Önerileri” gibi bir başlıktan iki farklı mana çıkarmak mümkündür. Birincisi, mevcut yapısıyla İslâm hukukunun günümüzde uygulanmasında problemler var demektir. İkincisi, mevcut fikhî birimde çözümleri olmayan yeni problemler var demektir. Bu ikincisi, bilindik adıyla “Fıkhu’n-Nevâzil” kapsamına giren meselelere işaret etmektedir.

Biz birinci manayı dikkate alarak konuyu ele alırsak, İslâm hukukunun çağımızda uygulanmasında çeşitli problemlerin ortaya çıktığı iddiasını tartışacağız demektir. Günümüzde tartışılan bu konu hiç şüphesiz geçmişte de tartışılmış, mesela genç Cumhuriyetin onuncu Adliye Vekili sıfatıyla Mahmut Esat Bozkurt, hukukun milli olamayacağını, bugünün dünyasındaki hukuk anlayışının dünkü Montesquieu anlayışından farklı olduğunu, dünyanın herhangi bir yerinde uygulanabilen bir hukuk sisteminin pekâlâ başka yerlerinde de uygulanabileceğini iddia etmiş ve çağa ayak uyduramayan fikhî yapıyla artık yollarını ayırmakta kesin kararlı olduklarını ifade ettikten sonra “bu dinle bu iş olmuyor beyler” deyivermişti. Aynı şekilde Neyzen Tevfik, herhalde bir işret meclisinde olsa gerektir: “Senin aşkınla gönlüm sütlimanlık yâ Resûlallah! / Kalın geldi fakire Müslümanlık ya Resûlallah.” demekten kendini alamamıştı.

Tamamına iman etmekle mükellef olduğumuz kutsal Kitabımız biz inananlara, içerdiği hükümlerden bazılarını değiştirme, yok sayma ya da ihmal etme yetkisi vermemektedir.¹ Zira doğruluğu tartışılmazdır ve geçerliliği kıyamete kadardır.

Hız. Peygamber (a.s.), yaşadıkları coğrafyada hâkim olan iklim sebebiyle içki yasağına uyamayacaklarını belirten kimselerle savaşılmasını emretmiş,² Hız. Ebû Bekir zekât vermek istemeyenlerle savaşmıştır.³ Binaenaleyh sabık Cumhurbaşkanılarından birinin

¹ Bakara 2/85; Nisâ 4/65; Mâide 5/44-45; Mü’minûn 23/71; Rûm 30/30; Ahzâb 33/36.

² Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sunen*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 1988, III, 327 (K. el-Eşribe, 3683); Abdülazîz Âmir, *et-Ta’zîr fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kahire 1969, s. 307.

³ Mâlik b. Enes, *Muvatta* (Rivayetü Yahya b. Yahya el-Leysî), Dâru’l-Kütübî’l-

ifade ettiği “Sadece İki yüz küsur ayeti uygulamazsak kıyamet mi kopar” ifadesine karşılık, İslâm tarihinde değil iki yüz, bir âyetin bile ihmali durumunda müslümanların savaştan çekinmedikleri, inkârı kâbil olmayan bir gerçektir.

Belki bu dile getirdiklerimize kimsenin bir itirazının olmadığı, meselenin başka olduğu, Kur’an ve Sünnetin içerdiği hükümlerin tarihi bağlamlarından koparılıp her zaman ve şart altında uygulanabilirliğinin mümkün olup olmadığına asıl konuyu teşkil ettiği; ayrıca fıkıh denilen yapının Kur’ân ve Sünnetten ibaret olmadığı, evrensel evrensel olmayanın birbirine karıştırılmaması gerektiği öne sürülebilir.

Gerek ahkâm âyetlerinin nüzul sebepleri, gerekse ahkâm hadislerinin vürûd sebepleri göz ardı edilerek doğru anlaşılamayacağı bir gerçektir. Ancak bu nüzul sebeplerine atfedilen önem fukaha tarafından haklı olarak çok da abartılmamış, “Sebebin hususiliği hükmün umumîliğine mani değildir” ilkesi genel kabul görmüştür. Burada aklımıza takılan soru şudur: Nassın ortaya çıkışına sebep olan olay meydana gelmeseydi, acaba böyle bir hüküm de Kur’an’da ya da Sünnette yer almayacak mıydı? Mesela iffetli bir kadına iftira suçunun cezası, şayet ifk hadisesi cereyan etmeseydi nâzil olmayacak mıydı? Ya da muavvizeteyn’in nüzülü için illa da Hz. Peygambere sihir yapılması mı gerekiyordu? İçki yasağının aşama aşama gelmiş olması gerçekten olayların doğal akışının bir sonucu muydu? Yoksa ilahi iradenin hüküm olarak ortaya konulabilmesi için Cenab-ı Hak önce sebepleri mi halk ediyordu? Hiç şüphesiz sebepler halk ediliyordu. Pekiyi neden? Sabah-ı haşre kadar geçerliliği devam edecek olan hükümler konulabilmesi için.

Hz. Peygamber, Mekke’nin fethi günü erkeklerden biat aldıktan sonra kadınlardan da biat alırken, onlardan zina etmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri⁴ için de söz vermelerini istemişti. Ebu Süfyan’ın karısı Hind, bu talep kar-

İlmiyye, Beyrut 2006, s. 134 (No. 607); Buhârî, Zekat 1 / İ’tisâm 2/ İstîtâbe 3; Muslim, İman 32; Tirmizî, İman 1; Ebû Dâvûd, Zekat 1; Nesâî, Zekat 3.

⁴ Mümtehone 60/12.

şısında şaşkınlığını gizleyemeyip “Hür kadın zina eder mi ki?” demek suretiyle bu ahdin kendileri için anlamsız olduğunu dile getirmeye çalışıyordu.⁵ Yani vazedilen her hüküm sadece sosyal realitelere bağlı değildi. Öte yandan vazedilen hükümlerin o günün toplumundan tamamen kopuk olması da düşünülemezdi. Zira Kitab öncelikle zaten onlara hitap ediyordu. Mucize oluşu da işte tam bu noktada ortaya çıkmakta, hem geldiği topluma hitap etmekte hem de kıyamete kadar gelecek toplumlara seslenmekteydi. Beşer ürünü olan bir kitaptan elbette bu beklenemezdi. Fakat bu son cümle yani Kur’an-ı Kerîm’in mucizeliği giderek iman gereği olan bir slogana dönüşmekte, ama tam olarak da inanılmamakta, nevzuhur bu tereddüt, kişinin kendisinden bile gizlediği sinsi bir virüs halini almaktaydı. Kimi akademisyenler Allah’ın kelamını kendi tezleri gibi görür olmuştu.

Mesela hırsızın elinin kesilmesini emreden âyet⁶ o günün kültür düzeyinin bir ürünüydü. Oysa bir uzvun telefî şeklindeki cezalandırmalar Ceza Hukuku tarihinin neredeyse ilkel dönemlerinden kalma bir uygulamaydı. Eski Yunan’da, Roma’da da bu tür cezalandırmalara rastlanmaktaydı. Özetle âyet, kültürel düzeyin bir yansımasından ibaretti. Oysa çağdaş dünya cezalandırmalarda çoktan “hürriyeti tahdit” tarzını benimsemişti. Artık hırsızlıkta verilmesi gereken cezanın bu olduğunu ifade eden kimi müslüman akademisyen aslında bu cezalandırma şeklinin kilise menşeli bir uygulamadan neş’et ettiğinin farkında değildi. Toplumun en ideal insan tipini oluşturan rahipler kendilerini manastırlara kapatmak suretiyle kemale eriyorlardı. Suçlulara da bu uygulanmalı, böylece halleri ıslah edilmeye çalışılmalıydı. Bizimkiler bu cezalandırma yönteminin (hapis) çağın gereği olduğunu savunup dururken, Batı bu yöntemden umduğunu bulamamış ve suçların yüzde sekseni için hapis cezasını öngörmekteyken yirminci yüzyılın ortalarında bu oranı yüzde otuz, otuz beşlere çekmiştir. Zira hapis cezası suçluyu ıslah etmemekte, aksine basit bir suçtan mahkûm olan kimse,

⁵ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmîl-Kur’ân*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2007, IX, 321.

⁶ Mâide 5/38.

hapishanede adeta bir suç makinesine dönüşmekteydi. Ayrıca hapishanelerde güvenlik sağlanamıyor, birçok mahkûm ıslah olmak bir yana çok ciddi mağduriyetler yaşıyor, felaketler acı sonlarla noktalanıyordu.

Hırsızın elinin kesilmesini emreden Allah, hiç şüphesiz hapis cezasından haberdardı. Yusuf'un zindanda yıllarca kaldığını bize bizzat kendisi bildirmişti. Ama yine de hırsızlık suçu için hapis cezasını öngörmüyordu. Onun aklına teslim olmayı iman gereği kabul eden kulları, cezalandırmada belli hedeflerin dikkate alındığını biliyorlardı. Her şeyden önce suçlu cezalandırılmalıydı. Ama bu ceza, işlediği suçun gerektirdiği kadar olmalı, infazda kasıt aşılmamalıydı. Ayrıca cezayı sadece suçu işleyen çekmeliydi, başkaları değil. Zira suçlar gibi cezalar da şahsî idi. Suç işleyen baba yüzünden evde bekleyen yavrular bir ömür boyu babalarının tahliyesini beklememeli, o çocukların annesi hem çocuklara hem de cezaevindeki kocasına bakmak zorunda kalmamalıydı. Ayrıca halkın ne günahı vardı da ödenen vergilerden bilmem ne kadar mahkûmların masraflarına harcanıyordu. Hem verilen cezayı herkes görmeliydi. Cezalandırmalarda aleniyet şarttı. Gizli kapaklı cezalandırmalar halkın kafasında soru işaretlerine sebep olurdu. Halk suçu işleyenin başına nelerin geldiğini görmeliydi ki kimse bir daha böyle bir suç işlemeye cesaret etmesindi. Ayrıca suçlunun göreceği ceza onu ıslah etmeliydi. Ceza zulme dönüşmemeliydi. Çok önemli bir husus da suç mağdurunun kininin teskin edilmeydi. Onun yüreği soğumayacaksa bu çok daha büyük bir felaketin habercisi demektir. Zira yirmi yıl cezaevinde yatan mahkûm, çıktığı gün suç mağduru tarafından öldürülebilir, böylece hem suçlu hem de mağdur heder edilmiş olurdu. Mağdur heder edilmiş olurdu, zira yanlış cezalandırmalar mağduru teskin etmemiş o da kendiliğinden ihkak-ı hakka yönelmek suretiyle mağdurken suçlu duruma düşmüştü. Mahkûm heder edilmiş olurdu, zira bir suç için iki kez ceza görmüş, hem ömründen uzun yıllar alınmış hem de tam hürriyetine kavuşmuşken tamamen hayatını kaybetmiş olacaktı. Oysa bir suç için iki kez ceza çekmek zulüm değil de neydi?

Ayrıca yasa etki analizi yapmadan, hangi ceza çeşidinin suçla

mücadelede daha etkili olduğunu tespit etmeden, “Kur’an’da mı geçiyor, tarihseldir. Bugün uygulanamaz” demek, o yüce Kitab’ı gönderenin, bin dört yüz sene önceden, bin dört yüz sene sonra olacakları kestirebilecek düzeyde bir donanıma sahip olmadığını ima etmek demek değil midir?

Hız. Peygamber “Ümmetime zor gelmeseydi onlara misvak kullanmayı emrederdim” buyururken, aynı zihniyete sahip olan kimseler, bunun aslında ağız ve diş sağlığının önemine vurgu yaptığını, o gün için misvak kullanmanın bu ihtiyaca en uygun cevap verme yöntemi olduğunu, dolayısıyla sünnet olanın misvak kullanmak değil, ağız ve diş sağlığına önem vermek olduğunu ve bunu en güzel bir şekilde ne sağlıyorsa asıl onu yapmanın sünnet olduğunu, Hız. Peygamberin sağ olması halinde yapacağı şeyin de bundan farklı olmayacağını dile getirmekte, bazı kimseler de kendilerince haklı olarak “Evet ya! İşte naslar böyle anlaşılmalı, bizim asıl sorunumuz bu. Biz Allah ve Rasûlünün emirlerini böyle anlasaydık, denilene değil de denilmek istenene dikkatleri çekebilseydik İslam’ı yaşamak kesinlikle daha kolay olurdu” deyivermektedirler. Ama gelin görün ki, bilim adamları, sağlıklı diş ve diş etleri için en önemli şeyin florür olduğunu, bunun da doğada en çok misvakta var olduğunu söyleyiverdiler...

Yine bazıları oruç açarken sünnet olanın hurma ile açmak olmadığını, kişinin yaşadığı yörede en çok ne yetişiyorsa onunla oruç açmanın sünnet olduğunu ifade etmekte, Hız. Peygamberin hurma ile oruç açmasının sebebini Medine-i Münevvere’de yaşamış olmasına bağlamakta, orada da en çok hurmanın bulunduğu dikkat çekmekte, Hız. Peygamberin Medine’de değil de mesela Balıkesir’de yaşamış birisi olması halinde doğal olarak orucunu zeytinle açacağına ve bunun sünnet olacağına hükmetmektedirler. Ama maalesef bilim her geçen gün hurmanın bir başka faydasını keşfetmekte, oruçlu bir kimsenin akşama kadar değişen kan değerlerinin en hızlı bir şekilde hurma ile normale döndüğünü dile getirmektedirler.

Örnekleri çoğalmak mümkündür. Ancak sözün özüne gelecek olursak, müsellemler olan şudur ki, hukuk halkın ihtiyaçlarına cevap

verebildiği oranda yaşar. Sosyal realiteye uyum sağlayamadığı durumlarda meriyetini kaybedebilir. Kısacası halka rağmen hukuk olmaz. Bunlar erbabınca malum olan ilkeler. İslam Hukuku da çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bazı içtihadı dayalı hükümleri bünyesinde o an için bulunduramayabilir. Ancak İslam hukukunun her zaman ve çağa uyum sağlamasını temin eden (zorluğun giderilmesi, muteber maslahata önem verilmesi, zaruretlerin yasak olan şeyleri meşru hale getirmesi, ruhsatlarla amel kolaylığı vb.) dinamikleri vardır. Bunlar devreye girer ve sorunu çözümsüz bırakmaz. Tabii az önce de ifade ettiğim gibi çözümler ichtihad yoluyla ortaya konur ve bu yapılırken yine naslardan istinbat söz konusu olur. Nitekim şahsi kanaatim, günümüz itibariyle cevabı bulunamamış bir soru yoktur. Ancak verilen cevapların sindirilmesinde sorunlar yaşanabilmekte, bu da İslam hukukunun çözüm üretilmediği yanlış düşüncesine sebep olabilmektedir.

Geldiğimiz bu noktada biraz duracak olursak, şu soruları sormamız gerekmektedir: Gerçekten âmir hükümler katlanılamaz mıdır? Sorun gibi görünen herkesçe sorun mudur? Çözüm ya da çözümlerin beğenilip beğenilmemesinde etkin olan faktörler nelerdir? Kimileri günümüz dünyasında faizsiz bir ekonomi tasavvurunun mümkün olmadığını öne sürmekte ya da enflasyon oranındaki fazlalığın asla faiz olarak değerlendirilemeyeceğini iddia etmekte iken, hiçte küçümsenemeyecek ölçeklerde şirketlere sahip olan nice kimselerin hiç faize bulaşmadan müesseselerini kurup yürütebildiklerini müşahade etmek sıkça rastlanan vakialardandır.

Bu zamanda kız çocuğuna bir, erkek çocuğuna iki miras hissesi verilmesinin gayrı adil olduğunu ispat edebilmek için olmadık deliller öne süren kimselerin adalet anlayışları, miras paylaşımında anneleri yok sayan medeni hukuk karşısında dumura uğramaktadır. Acaba ölenin çocukları arasında miras taksim edilirken ikili birli sistemi emreden Allah, bir gün gelip kız çocuklarının da erkek çocukları gibi eğitim alıp, çalışma hayatına atılıp, ekonomik bağımsızlıklarını ilan edeceklerini, erkek evlatlara rağmen çok daha vefalı olup, anne babalarına erkeklerden çok daha müşfik olacaklarını tahmin edememiş midir? Bu âyeti gönderen Allah, söz konusu

hükümün tahminen kaç yüz yıl geçerli olabileceğini düşünmüştür? Madem bu emr-i ilahi o günün şartlarına uygundu da neden Mekkeliler can-ı gönülden benimseyip hemen yürürlüğe sokmadılar da “Ata binemeyen, kılıç sallayamayan, düşmana karşı vuruşamayan mı miras vereceğiz?” demek suretiyle bu hükümün o günün anlayışına aykırı olduğunu dile getiriverdiler? Kaldı ki aynı anlayış ülkemizin bazı bölgelerinde alını secdeye gelen kimseler tarafından da hala sürdürülmektedir.

İslam hukukunda recm cezasının olmadığını ispat için bitmek tükenmek bilmeyen çalışmalar serdeden ilim adamlarımız, 19 yaşındaki kızını yatakta bir adamla yakalayan babanın öfkesine hâkim olamayıp bir tokat atması üzerine “alt soya karşı basit kasten yaralama” suçu işlediği için 3600 tl para cezasına çarptırılırken, kızının ve erkek arkadaşının “cinsel saldırıdan soruşturmayla yer olmadığı” gerekçesiyle serbest bırakılması karşısında nasıl bir tavır sergilemektedirler acaba?

İslam hukukunun mehcuriyetinin gerçekten sebebi çağa intibak edememesinden mi kaynaklanmıştır? Şayet öyle ise, en taze ve en güncel haliyle gökten indiği o günlerde “İşte çağdaş hukuk böyle olur” denilerek herkesçe hüsn-ü kabul mü görmüştür? O gün için faizin yasaklanması bugünden daha mı kolay olmuştur? Acaba Kâdir-i Mutlak Cenab-ı Hak, yaşadığımız şu günde tamamen orijinal, yepyeni bir Kitab gönderse, Kur’an’ı çağdışı bulanlar bu yeni Kitaba dört elle sarılacaklar mıdır? “Hah şimdi oldu işte” diyerek derhal meriyete sokacaklar mıdır? Heyhat! Benim inandığım Allah, Kitabını bugün gönderseydi yine aynı Kur’an’ı gönderirdi. Bana göre sorun Kitabın ifadesinde değil, muhataplarının algılamasındadır.

Hele bazıları var ki, “İslam’ın çözüm bekleyen problemleri nelerdir?” diye sorduğunuzda, hala abdest almak zorunda kalmayı dile getirebilmekte, namaza çözüm istemekte, oruca çözüm istemekte, zekâta çözüm istemektedir. Aslında bu kimselerin istediği nefsi arzularına göre bir yaşam sürdükten sonra aşere-i mübeşşere protokolüyle cennete girmektir. Dünyası Ramazan olmayanın ahireti bayram olmaz.

Klasik ilmihalleri eleştirip, bu fıkıh değişmeli diyenler, fıkıh bu haliyle hayatı çekilmez hale getirmekle suçlayanlar, fukahânın, suyun temiz sayılması için öngördükleri üç temel kriteri yani rengi, kokusu ve tadının değişmemiş olması şartlarını yeterli görmemekte, suyun kullanıma uygun olup olmadığının mutlaka hıfzı-sıhha laboratuvarlarında tetkik edildikten sonra belirlenmesi gerektiğini ısrarla öne sürmekte; hayatı kolaylaştırmak adına, dağ başına pikniğe giden insanların klasik şartlara bakarak suyu kullanmasını yasaklamaktadırlar. Önce sudan örnek alınmalı, tetkik edilmeli, bir iki hafta içinde sonuç çıktıktan sonra, sonuç olumlu ise abdest alınmalı ve böylece hayat kolay hale getirilmelidir. Bu kimselere göre abdest alırken yüzümüzden gömleğimize damlayan suyun -ki ma-i müstameldir- hala temiz olduğunu söylemek gaflettir. Fıkıh kitapları hala ma-i müstamelin temiz fakat temizleyici olmadığını yazmaktadır ve bu çözülmesi gereken bir sorundur. Bu sorunu onların anlayışına göre çözümleyip, ma-i müstameli pis kabul edersek hayatı kolaylaştırmış mı zorlaştırmış mı olacağız acaba. Her abdestte elbiselerimizi tamamen değiştirip kuru kıyafetler giymeyi dayatmak hayatı çekilmez hale getirmekten başka bir şey değildir.

Zamanla bazı hükümlerin değişmesi gerektiği gerçeğini inkâr mümkün değildir. Hayatın öyle yönleri, beşeri münasebetlerde ihtiyaçlardan doğan öyle çözüm yolları vardır ki, bunlara karşı direnmek, geçmiş dönemlerin şartlarına uygun olarak geliştirilmiş davranış biçimlerini İslâm'ın olmazsa olmazı gibi dayatmak sadece İslâmî esasların toplum tarafından terkedilmesine yol açar. Mesela hicrî ikinci yüzyılda İmam Ebu Hanife ve öğrencilerinin, şahitlerin tespit ve teziyesi için öngördükleri şartları günümüzde uygulamaya kalkmak hayatı zorlaştırmak olur. Kimliklerin tespiti şimdilerde çok daha pratik ve çabuk bir yolla yapılabilmektedir.

Haccın farz olabilmesinin günümüzdeki ek bir şartı kurada çıkmaktır. Yıllardır beklediği halde kurası çıkmayan bir kimseye hac farızasını eda etmediği gibi bir ithamda bulunulamaz. Aynı şekilde, tıklım tıklım dolu olan meta alanında insanları remel yapmaya, tavaf namazını Makam-ı İbrahim'de kılmaya zorlamak

abesle işigalden başka bir şey değildir. İslam'da faiz olmaz, bankalar faiz müessesidir ve kapatılmalıdır diyerek yola çıkarsanız insanlar size bakıp içlerinden gülerler. Faizin haram olması başka, bankanın yapmış olduğu işlemlerle hayatı kolaylaştırması başkadır ve birbirine karıştırılmamalıdır.

Beş yüz davetlinin huzurunda akdedilen bir nikâhta gelin ve damattan, icap ve kabulde illa da mazi siygası almaya çalışmak, örnek daireye bakınca görme muhayyerliğinin düştüğünü öne sürmek, müteakabiliyetin en önemli kurallardan biri olduğu devletlerarasındaki münasebetlerde, zamanın gereği olarak kitaplara geçmiş bazı fıkhi hükümleri İslam'ın vazgeçilmez nasları gibi kabul ederek dayatmaya çalışmak, sadece fıkha topyekûn olarak teşekkür edilip rafa kaldırılmasına yol açar.

Ben burada örneklerle izaha çalıştığım iki farklı hususun birbirinden dikkatlice ayrılması gerektiğine vurgu yapmak istiyorum. Naslara güvenme, ihtiyaçlara imkân nispetinde cevap verme. Bugün ne deveye hacca gidilen bir gündür, ne bineğiyle savaşa katılana iki hisse, piyade olarak katılana bir hisse ganimetin verildiği gündür. Toplum öyle şeylere ram olmaktadır ki, fıkıhçı olarak bize sadece imkân nispetinde meşruiyet kılıfı bulmak düşmektedir. Aksi halde toplum, sorgulama ihtiyacı bile hissetmeden, olanca hızıyla o mecrada akıp gitmekte, bizlerin “bu yaptığınız caiz değildir” sözü çok cılız kalırken, terkedilen davranış değil, siz olmaktadır. Ama tekrarda yarar var ki, Allah bir şeyi haram kılmış ise, bütün dünyanın onu helalleştirme çabaları beyhudedir. Dolayısıyla bizim söylediğimiz içtihadı açık olan alanlarla ilgili fıkhi hükümlerdir.

Ben, kimilerine göre aykırı gelebilecek söylemlerime bir iki hususu daha ilave etmek istiyorum. Fıkıhta gelişim olur mu, olursa nasıl olur? Fıkıhın donukluğundan, düşünceye gem vurduğundan ve kendini yenileyemediğinden bahsedenlere şunu söylemek istiyorum. Her şeyden evvel Fıkıh ilmi, her on yılda bir kendini yalayan fen bilimleri gibi değildir. Biz Einstein varken Newton'a, Hawking varken Einstein'a takılıp kalamayız. İlla da eskiler doğru söylemekteler deyip kendi kendimizi kandıramayız. Bilim her gün

gelişmekte, kendini yenilemektedir ama bu yenilik zannedilenler on yıla, on beş yıla kalmadan eskitilmekte, çürütülmektedir. Dokuz gezegen sekize inmekte, sağlığa zararlı olduğu ısrarla söylenen tereyağının faydalı olduğu açıklanmaktadır. Evet, bilimsel faaliyet, yüksek tahsil, bilinmeyi öğrenme serüvenidir. Bu alanlarda gerçekler hep gelecekte aranır. Ama İslâm ilimleri de böyle değerlendirmek sadece bilgi sorunu değil aynı zamanda bir iman sorunudur. Bizim gerçeklerimiz gelecekte değil, geçmiştir. Zira bizim elimizde “Her Şeyi Bilen”in Kitab’ı vardır ve o kitabın doğruluğu tartışmaya kapalıdır.

İslam hukukunun yazılı kaynakları Kur’an ve sahih Sünnettir. Bu ikisinin sübutu kat’î olduktan sonra içeriğinin doğruluğu tartışılmaz sadece anlaşılmaya çalışılır. Aslında biz Fıkıhçılara sorulan sorularda kendi kanaatimiz hiç de merak edilmemektedir. Ramazan’da kan veren kimsenin “acaba orucum bozuldu mu?” diye soru sorarken aslında bizim fikrimizi sormamaktadır. Onun merak ettiği, ameli hususunda Allah’ın ne düşündüğünü ortaya çıkarabilmek, ibadetinin kabul edilip edilmediğini öğrenebilmektir. Aynı şekilde vade farkının caiz olup olmadığını soran bir tüccar bizden akıl istememekte, ahirette bu işlemi sebebiyle sorumlu tutulup tutulmayacağını öğrenmeye çalışmaktadır. Pekiyi bu sorulara cevap vermek zorunda olan bir İslam hukukçusu Allah’ın kanaatini nereden öğrenecektir? Cevabı belli değil mi?

Aslında bir sırrı açığa çıkarmanın gayretidir fakihin bütün uğraşı. Pekiyi bu sırrı ortaya çıkarabilmek için sadece kuru bilgiler yeterli midir? Fakih “ilimle ameli birleştirmiş kişi” olarak tanımlanmıştır. Hasan el-Basrî’ye göre fakih “dünyadan yüz çeviren, âhirete önem veren ve kendi kusurlarını gören kişidir.”⁷

Fıkıhı tanımlayan Pezdevî, onu üçe ayırmakta; birinci olarak, doğrudan nasların bilgisine sahip olmayı, helali, haramı, sahihi, fâsidi vacibi, nehy olunanı, mendubu ve mekruhu bilmeyi; ikinci olarak, nasları irfan düzeyinde kavramış olmayı, hükümlerin illet-

⁷ Alauddîn Muhammed b. Ali el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-Muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar* ile birlikte), Dâru Kahraman li'n-Neşr ve't-Tevzî', İstanbul 1984, I, 37.

lerini tespit edebilmiş olmayı, hâsılı usulü furû' ile birlikte sağlamca bilmeyi; üçüncü olarak da bilinenlerle amel etmeyi şart koştur. Çünkü ilim bizatihi amaç değil, ibadet etmeye götüren bir araçtır. Kişinin imtihanı ilmiyle değil ameliyle olur.⁸

Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok fakih fıkhi, “fehm” ile “ilim” ile “kemal” vb. kelimelerle tanımlarken,⁹ İmam Ebû Hanîfe’nin irfanla, marifetle tanımlaması¹⁰ dikkat çekicidir. Bilindiği gibi irfanın ilimden farkı vardır. İrfan, nefsin kemale ermesinden sonra oluşan hatırlama faaliyetidir. İrfan “bezmi-i elest”te verilen sözü daha ahirete irtihal etmeden dünyada hatırlamaktır. Dolayısıyla fakih bilgi düzeyini ilimden irfana dönüştürünce kemale ermiş olur. Fakihin bütün uğraşı sırrı açığa çıkarmak demiştik. Binaenaleyh sözlerimizi şöyle noktalayalım: Sırra vâkıf olmak için Rahman’a mahrem olmak gerekir. Zira Cenab-ı Hak: “Ey iman edenler! Eğer Allah’tan korkarsanız (ittika), O size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış (Furkan) verir”,¹¹ buyurmuştur.

Kaynaklar

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sunen*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 1988.

Abdülazîz Âmir, *et-Ta’zîr fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kahire 1969.

Mâlik b. Enes, *Muvatta* (Rivayetü Yahya b. Yahya el-Leysî) , Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2006.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, Dâru’l-Hadîs, Kahire 2007.

el-Haskefî, Alaüddîn Muhammed b. Ali, *ed-Dürrü’l-Muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtar* ile birlikte), Dâru Kahraman li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, İstanbul 1984.

⁸ Fahu’l-İslâm Ebu’l-Usr el-Bezdevî, *Kenzu’l-Vusûl ila Ma’rifeti’l-Usûl* (Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfu’l-Esrar* ile birlikte), Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut 1997, I, 46-48.

⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Fakîh ve’l-Müfakkih, Dâru İbni’l-Cevzî, Demmâm, el-Memleketü’l-Arabiyye el-Suûdiyye, 1430, s. 146.

¹⁰ Sadru’ş-Şerîa, *Kitâbu’t-Tavdîh fi Gavamidi’t-Tenkîh* (Taftazânî, *el-Telvîh* ile birlikte), Mekteb-i Sanâi’ Matbaası, İstanbul 1310, I, 19.

¹¹ Enfâl, 8/29.

el-Bezdevî, Fahu'l-İslâm Ebu'l-Usr, *Kenzu'l-Vusûl ila Ma'rifeti'l-Usûl* (Abdülaziz el-Buharî, *Keşfu'l-Esrar* ile birlikte), Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1997.

el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, Dâru İbni'l-Cevzî, Demmâm, el-Memleketü'l-Arabiyye el-Suûdiyye, 1430, s. 146.

Sadru's-Şerîa, *Kitâbu't-Tavdîh fî Gavamidi't-Tenkîh* (Taftazânî, *el-Telvîh* ile birlikte), Mekteb-i Sanâî' Matbaası, İstanbul 1310.

